

Медведева Софія Олексіївна,
студентка IV курсу I (бакалаврського) рівня
вищої освіти (групи УМЛ6-1-22-4.0д.)
спеціальності 035 Філологія
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник:

С.В. Жигун, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

ЕМІГРАЦІЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГЕНДЕРУ (ЗА ПОВІСТЮ МАРІЇ КОВАЛЬСЬКОЇ «ГАННА»)

У статті проаналізовано художню репрезентацію жіночого еміграційного досвіду в повісті Марії Ковальської «Ганна» на основі гендерного підходу. Основну увагу зосереджено на аналізі образу головної героїні, Ганни, як символу перехідної ідентичності, що балансує між традиційними культурними приписами та прагненням до модерної самореалізації. Дослідження показує, що повість відображає не лише історичні реалії життя українських жінок у таборах для переміщених осіб, а й глибинні трансформації гендерних ролей, спричинені соціокультурною кризою вигнання.

Ключові слова: українська діаспорна література, жіноча проза, гендер, гендерна роль, ідентичність, еміграція, Марія Ковальська, «Ганна».

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві поступово зростає інтерес до глибшого вивчення української діаспорної літератури, особливо її жіночого сегмента. Це зумовлено потребою не лише реконструювати культурний досвід українців поза межами Батьківщини, а й осмислити роль жінки в еміграційних процесах, її здатність адаптуватися до нових реалій, не втрачаючи культурного коріння. В. Василенко слушно зазначає, що дослідження еміграційної літератури дозволяє виявити її відмінності від інших літературних напрямів та підкреслити її значущість у загальнонаціональному літературному каноні (Василенко, 2023: 33). Жіноча проза діаспори висвітлює унікальний досвід жінок-емігранток, які опинилися між необхідністю виконувати традиційні ролі матері й дружини та прагненням до самостійності й професійної реалізації, стикаючись із подвійною вразливістю – «як жінки та як емігрантки» (Путо, 2024: 1).

Метою цієї статті є дослідження через призму гендеру типового еміграційного досвіду тогочасної жінки на матеріалі художнього документу своєї доби – повісті Марії Ковальської «Ганна», написаної 1957 року.

Виклад основного матеріалу. Українська діаспорна література, що сформувалася внаслідок воєнних подій ХХ ст., стала багатофункціональним явищем, що мало на меті збереження ідентичності нації у вигнанні. Українська діаспора, позбавлена матеріального ґрунту, зберігала свою ідентичність через культуру і, насамперед, через літературну творчість (Кривда, 2008: 86). Жіноча проза діаспори не лише відображає загальні мотиви вигнання, втрати дому чи адаптації, а й відкриває специфіку жіночого досвіду, вкоріненого в історичну, культурну та емоційну реальність. Як зазначає В. Кузь, ключовими для неї є соціопсихологічні домінанти, що розкривають інтимний та моральний виміри самовизначення жінки у вигнанні (Кузь, 2020: 2). Письменниці діаспори формують альтернативний голос у літературі, який часто будується навколо проблем ідентичності, пам'яті, мовної та культурної самореалізації, а також реалізації як власне жінки. Саме через жіночий наратив актуалізуються ті пласти досвіду, які часто зазнають традиційної для суспільства маргіналізації.

Письменниці часто зверталися до мотиву «інтер'єру» – дому, кімнати – як символу обмеженого простору, що уособлював традиційну жіночу долю, та водночас, як зауважує В. Агеева, показували прагнення героїнь подолати цю «інтер'єрність», виходячи у відкритий культурний та історичний простір (Агеева, 2002: 2). Саме такою героїнею, що перебуває на роздоріжжі між двома світами, постає Ганна Левицька. Вона є втіленням складного переплетення традиційних

уявлень про жінку, глибоко вкорінених в українській культурі, та нових, емансипаційних прагнень. З одного боку, Ганна демонструє риси «нової» жінки, зосередженої на освіті та саморозвитку. В умовах таборового життя вона виявляє надзвичайну силу волі, старанно навчається, готується до «матури», самостійно вивчає англійську мову та гру на фортепіано. Авторка підкреслює її інтелектуальні амбіції: «Бо в Ганни розгорнулася жадоба знання, і вона виучує сама матеріал сьомої кляси гімназії, повторюючи й шосту» (Ковальська, 1957: 6). Її навчання, участь у навколокультурних заходах таборової школи, самостійне опанування матеріалу, заняття музикою – це не просто ознаки старанності. Це перші вияви особистої ініціативи, свідчення намагання не втратити суб'єктивну цілісність у нових умовах. Її початкова емоційна «неприступність», яку відзначає її подруга, також суперечить традиційному сценарію, де шлюб є головною метою молодої дівчини. Це свідчить про високий рівень її суб'єктності – здатності бути активною творчиною власної долі. З іншого боку, впродовж повісті Ганна поступово тяжіє до традиційної гендерної ролі, яка в українській культурі пов'язувалася насамперед із функціями дружини, матері та берегині дому (Окольніча, Шабала, 2024: 78). Це проявляється в її увазі до зовнішнього вигляду «Вона одягалася з думкою про нього. Хотіла бути сьогодні гарною і справити на нього враження» (Ковальська, 1957: 72), а також у ніжному ставленні до дітей: вона постає як уособлення материнського типу поведінки, навіть якщо формально не є матір'ю. З огляду на традиційні уявлення про жінку як природну виховательку, доглядальницю і берегиню, ці епізоди чітко вписуються в культурно закріплену роль.

Кульмінацією сюжетної дуги трансформації героїні стає її згода на заручини. Момент, коли Юрій одягає їй на палець перстень зі словами «Тепер ти моя суджена, пам'ятай, Ганно, це на життя!» (Ковальська, 1957: 110), знаменує зміну її ціннісних пріоритетів. Проте цей вибір не подається як поразка, а радше як свідоме рішення інтегрувати особистісне щастя у свою модель майбутнього, що є актуальним і для сучасної жінки, яка часто балансує між кар'єрою та родиною (Рептух, 2018: 1). Ганна – жінка, яка приймає складне рішення у момент невизначеності: мати певну стабільність в житті чи торувати свій невизначений шлях самотужки. Це не капітуляція, а прийняття емоційної зрілості. Ганна не кидає своїх прагнень – радше, вона інтегрує новий досвід у власне розуміння життя.

Така багатогранність образу Ганни дає можливість трактувати її як символ трансформаційного періоду українського жіноцтва – моменту історичного перетину між патріархальною спадщиною та новими викликами ХХ ст., які вима-

гали перегляду гендерної ідентичності, але ще не мали на той момент достатньої суспільної підтримки для повної реалізації альтернативного сценарію.

Для глибшого розкриття цієї теми Марія Ковальська створює багатовимірну панораму жіночих доль через систему другорядних персонажів. Образи жінок старшого покоління, зокрема матері Ганни, пані Олени, та сусідки Марини, втілюють модель традиційної жіночності. Вони реалізують себе в межах родини, зберігаючи родинні цінності й забезпечуючи острівця стабільності в хаотичних умовах табору. Пані Олена, «похилена над плетінням светера», є уособленням тихої самопожертви (Ковальська, 1957: 7). На противагу їм, образ Оксани розкриває трагічний аспект жіночої долі – вона є жертвою обставин, змушена самотужки виховувати дітей. Її мовчазна втома підкреслює глибоку ізоляцію жінки, позбавленої підтримки. Інший тип – Марина, – хоч і залишається в межах традиційного сценарію жінки-домогосподарки, демонструє високий рівень адаптивності, самоповаги та емпатії. Її роль – не лише куховарка чи багатодітна мати, а й координаторка побутових рішень, носійка життєвого досвіду. У її образі закладено модель жінки, яка не відмовляється від традиційної ролі, але не дозволяє їй знецінити власну гідність чи притлумити людську чуйність. Подруга Ганни, Ірина Сташенко, є прикладом нової моделі жінки, яка прагне гармонійно поєднати професійну реалізацію та особисте щастя. Вона мріє вивчати медицину разом зі своїм партнером: «Ми хотіли б разом студіювати і опісля одружитися» (Ковальська, 1957: 93). Її світогляд демонструє можливість синтезу кар'єрних прагнень та родинних цінностей, що робить її образ провісником більш сучасних гендерних уявлень.

Персонажки повісті є не лише художніми образами, а й узагальненими портретами реальних українок, які намагалися вижити, зберегти гідність і людяність в умовах втрати дому, статусу, стабільності. Образ Ганни співвідноситься з поколінням молодих українок, яким війна відібрала можливість спокійно зростати, навчатися та вибудовувати майбутнє у звичному руслі. Інші персонажки повісті – такі, як пані Олена, Марина, Оксана – уособлюють різні типи жіночого досвіду. Це старше покоління жінок, які через війну втратили дім, але не втратили традиційного уявлення про жіноче призначення. Вони, як і багато українок того часу, намагаються продовжувати життя в ритмі доемігрантського устрою життя, намагаючись зберегти моральні цінності та звички повсякденного побуту.

Висновки і перспективи дослідження. Повість Марії Ковальської «Ганна» постає не лише як художня фіксація жіночого досвіду повоєнної еміграції, а й

як своєрідна лабораторія гендерних трансформацій. Авторка показує, як в умовах соціокультурного зламу жінки змушені переосмислювати власні ролі. Головна героїня, Ганна, ілюструє глибокий внутрішній конфлікт між прагненням до емансипації та тяжінням до традиційної моделі, що було зумовлено як культурною спадщиною, так і пошуком стабільності в непевному світі. Її фінальний вибір не є капітуляцією, а свідомим рішенням, що зберігає простір для суб'єктності. Система жіночих образів демонструє широкий спектр доль – від вірності патріархальним сценаріям до спроб їх модернізації. Твір не ідеалізує жодну з моделей, натомість стверджує, що цінність жінки визначається не роллю як такою, а її здатністю залишатися цілісною особистістю в складних історичних умовах. Тож ця повість залишається актуальною – не як зразок для прямого наслідування, а як віддзеркалення динамічної, суперечливої, але глибоко людської жіночої ідентичності, що балансує між внутрішніми прагненнями і зовнішніми очікуваннями. Це не лише художній образ минулого – це образ пошуку, що продовжується й сьогодні. Отже, повість «Ганна» сприяє розумінню еволюції уявлень про жіночу роль в українській культурі XX століття та віддзеркалює універсальну драму становлення жіночої суб'єктності.

Список використаних джерел

- Агеева В. Жіночий простір. Марієстеріум. Вип. 8. *Літературознавчі студії*. 2002. Електронний ресурс. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/339eac1c-b6ca-4d46-9761-766b4d15ef40/content> (дата звернення: 15.11.2025).
- Василенко В. Українська еміграційна література як історико-культурний феномен: проблеми, напрями та перспективи дослідження. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Філологічні науки. 2023. № 2 (100). С. 28–48.
- Ковальська М. Ганна: повість. Мюнхен: Дніпрова Хвиля, 1957. 128 с.
- Кривда Н. Українська діаспора: досвід культуротворення : монографія. Київ: Академія, 2008. 280 с.
- Кузь В. Жанрово-стильові особливості діаспорної жіночої прози другої половини XX століття : дисертація. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені В.Гнатюка, 2020. 199 с.
- Окольніча Т., Шабала І. Жіночий гендер у традиційній українській культурі. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки, 2024. № 215. С.75–79. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-75-79>
- Путо К. Українки в еміграції: адаптація, стратегія виживання чи шанс на емансипацію. *Sestry: шлях додому*. 2024. Електронний ресурс: <https://www.sestry.eu/statyi/ukrayinky-v-emihratsiyi-adaptatsiya-strategiya-vyzyhivannya-chy-shans-na-emansypatsiyu> (дата звернення: 15.11.2025).
- Рептух Д. Соціально-психологічна характеристика сучасної жінки. *Вісник психології і педагогіки*. 2018. Електронний ресурс: <https://lnk.ua/zeGk6zYer> (дата звернення: 15.11.2025).

References

- Aheieva V. Zhinochyi prostir. Magisterium. Vyp. 8. Literaturoznavchi studii. 2002. <https://ekrnair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/339eac1c-b6ca-4d46-9761-766b4d15ef40/content> (15.11.2025).
- Kovalska M. Hanna: povist. Miunkhen: Dniprova Khvyliia, 1957. 128 s.
- Kryvda N. Ukrainska diaspora: dosvid kulturotvorennia : monohrafiia. Kyiv: Akademiia, 2008. 280 s.
- Kuz V. Zhanrovo-stylovi osoblyvosti diaspornoï zhinochoï prozy druhoï polovyny KhKh stolittia : dysertatsiia. Ternopil: Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V.Hnatiuka, 2020. 199 s.
- Okolnychy T., Shabala I. Zhinochyi hender u tradytsiinii ukrainskii kulturi. Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky, 2024. № 215. S.75–79. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-75-79>
- Puto K. Ukrainky v emihratsii: adaptatsiia, stratehiia vyzyvannia chy shans na emansypatsiiu. Sestry: shliakh dodomu. 2024. <https://www.sestry.eu/statti/ukrayinky-v-emigratsiyi-adaptatsiya-strategiya-vyzyvannya-chy-shans-na-emansypatsiyu> (15.11.2025).
- Reptukh D. Sotsialno-psykholohichna kharakterystyka suchasnoi zhinky. Visnyk psykholohii i pedahohiky. 2018. <https://lnk.ua/zeGk6zYer> (15.11.2025).
- Vasylenko V. Ukrainska emihratsiina literatura yak istoryko-kulturnyi fenomen: problemy, napriamy ta perspektyvy doslidzhennia. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky. 2023. № 2 (100). S. 28–48.

EMIGRATION THROUGH THE PRISM OF GENDER (BASED ON MARIA KOVALSKA'S NOVEL 'HANNA')

Sofia Medvedeva, fourth-year student (bachelor's degree) majoring in «Philology» at the Faculty of Ukrainian Philology, Culture and Arts of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University.

The article analyses the artistic representation of the female emigration experience in Maria Kovalskaya's novel 'Hanna' based on a gender approach. The main focus is on the analysis of the image of the main character, Hanna, as a symbol of transitional identity, balancing between traditional cultural norms and the desire for modern self-realisation. The study shows that the novel reflects not only the historical realities of Ukrainian women's lives in camps for displaced persons, but also the profound transformations of gender roles caused by the socio-cultural crisis of exile.

Keywords: Ukrainian diaspora literature, women's prose, gender, gender role, identity, emigration, Maria Kovalskaya, Hanna.